

РЕЦЕНЗИЯ

от **Стоян Панайотов Буров** – доктор на филологическите науки, *emeritus professor* във **Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“**

на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност **„професор“** в **Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“**

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки
професионално направление 2.1. Филология (Български език – Съвременен български език)

В конкурса за професор, обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 17.11.2023 г. и в интернет страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на Катедрата по български език към Филологическия факултет, като единствен кандидат участва **доц. д.н. Константин Иванов Куцаров** от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № РД-21-384 от 16.02.2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност **професор в ПУ** по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език – Съвременен български език), обявен за нуждите на Катедрата по български език към Филологическия факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи единственият кандидат доцент **Константин Иванов Куцаров**, доктор на науките, от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от доц. д.н. Константин Иванов Куцаров комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- Автобиография (европейски формат)
- Списък на научните трудове
- Списък на цитиранията
- Справка за съответствие с минималните изисквания за заемане на длъжността
- Анотации на трудовете
- Самооценка на приносите

Кандидатът доц. д.н. Константин Иванов Куцаров е приложил общо 6 научни труда, от които 3 монографии и списък на 3 научноизследователски разработки. Приемат се за рецензиране 6

научни труда, които са извън дисертацията и се отчитат при крайната оценка. Трудовете са публикувани в България.

Представената за участие в конкурса продукция е само малка част от общия брой на трудовете на кандидата. От списъка на публикациите е видно, че той има още 1 издадена монография, 12 научно-приложни издания (повечето в съавторство), 1 учебник (в съавторство), 35 статии, публикувани в България, 7 статии, публикувани в чужбина, 1 рецензия.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Константин Иванов Куцаров (1968) е носител на образователната и научна степен доктор от 2001 г. след успешна защита на дисертационен труд на тема *Следходността в българския език*. През 2019 г. придобива научната степен доктор на науките след успешна защита на дисертационен труд на тема *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. От 2010 г. е доцент в Катедрата по български език на Филологическия факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Бил е зам.-декан на факултета по учебната дейност. От 2019 г. досега е декан на Филологическия факултет, а от 2023 г. е и ръководител на Катедрата по български език. Основните му научни занимания са в областта на морфологията на българския език. Чел е лекции по всички дялове на съвременния български език с акцент върху курса по морфология.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

Константин Иванов Куцаров, единствен кандидат в конкурса за професор по съвременен български език, има дълга, богата и успешна учебно-педагогическа, научноизследователска и административна дейност в катедрата, факултета и университета. Преминал е през всички степени в научната и административната кариера: докторант, асистент (от 2001 г.), доцент (от 2010 г.), доктор (от 2000 г.), доктор на науките (от 2019 г.). Има изключителен принос за развитието на катедрата, в която членува и която ръководи от 2023 г., а също и за развитието на Филологическия факултет, на който в продължение на един мандат е бил заместник-декан по учебната дейност и декан вече втори мандат, какъвто е и в момента. От косвените данни, с които разполагам, мога да съдя, че той е атрактивен преподавател с нестандартни подходи в преподавателската си дейност, чиито лекции, в които вкарва резултатите от собствената си научноизследователска работа, събират голяма аудитория. Висока оценка заслужава неговата дейност, свързана с кандидатстудентските изпити по български език. Дълги години той е председател на комисията за проверка и оценка на кандидатстудентските работи по български език, автор и съавтор е на 12 учебни помагала и тестове по български

език за подготовка на кандидат-студенти. Бил е научен ръководител на две успешно защитили дисертационните си трудове докторантки.

В конкурса за професор той участва с три монографии, а именно: (1) *Теоретични аспекти на звателната форма. Морфологична категория апелативност* (2024) – основен хабилитационен труд в конкурса; (2) *Българските лексемни класове и учението за частите на речта* (2022); (3) *Следходността в българския език* (2010). Освен това е представил за оценка и 3 статии, чиято проблематика е във връзка с темата за частите на речта.

Ще съсредоточи своето внимание отгук нататък върху хабилитационния професорски труд *Теоретични аспекти на звателната форма. Морфологична категория апелативност*, издаден през 2024 г. от Издателството на Пловдивския университет.

Монографията, в размер от 135 стр., се състои от Увод, Заключение, Библиография, Списък на ексцерпирани източници и 4 глави.

Първите три глави имат лингвисторграфска ценност. Първата е посветена на звателните форми и тяхното място в падежната система в старобългарски и среднобългарски език; втората – как се представят звателните форми във възрожденските ни граматика; третата – как се представят звателните форми в новобългарските системни граматика и в някои монографии. Като историк на българската лингвистика одобрявам напълно това подробно описание на становищата за развитието на категорията падеж и на склонението и за мястото на звателната форма: в системата от падежи или вън от системата от падежи, които дотолкова се редуцират, че довеждат до пълното разрушаване на категорията, като се запазва единствено звателната форма, чийто статут се променя в самостоятелна морфологична категория. Смятам, че в историографския преглед е трябвало да се отдели повече място на представянето на звателните форми в училищните учебници, издадени след Освобождението, макар че съм съгласен с наблюдението на автора, че в тези граматика не се откриват съществени изменения в трактовката на падежите и в описанието на звателната форма (стр. 67-68).

Авторът фокусира вниманието си върху няколко граматически произведения и становища, които отразяват еволюцията в трактуването на падежите и на звателните форми: граматиката на Г. Миркович от 1860 г., който пръв „се осмелява“ да отхвърли парадигматичното изразяване на падежните форми (стр. 49-51); становището на К. Попов от 1953 г., че „Звателната форма служи за израз на обръщение, а не на синтактично отношение“, затова не е падеж (стр. 85); становището на Ил. Гаравалова, която „се явява първият български езиковед, който намира мястото на грамемата звателност в отделна морфологична структура извън категорията падеж“ (стр. 108).

В хода на много прецизното критическо лингвоисторическо изложение се прокарва и защитава основната теза на автора, че при разпадане на падежната система на българския език върху основата на граматикализацията на живата звателна форма се изгражда нова именна морфологична категория, наречена апелативност, членовете на която образуват привативна опозиция незвателност-звателност с маркиран член звателността, която във формален аспект намира израз в системата от звателни форми на съществителните нарицателни и собствени имена от мъжки и женски род. Категорията се характеризира с дефективност по отношение на съществителните имена от среден род и при всички съществителни в множествено число и с частична задължителност на граматичното значение, защото обръщение може да се изрази и доста често се изразява при съществителните собствени лични имена на жени и мъже с немаркирания член, с умалителни имена, с членувани форми и конструкции, напр. *Младежа, буден ли си?* (пример на стр. 117), *Младежа със зеленото яке, падна Ви портмонето!*, с междуметия и др. В отделни случаи има и структурни ограничения в реализацията на апелативност със звателната форма, напр. *Сава и Сава!*, *Никола и Никола!*, *Методи и Методи!*, особено при лични имена от чужд произход, напр. *Марио и Марио!*. Тук ми се иска да обърна внимание на автора, че в звателните форми на -о и -е двете гласни в устната реч никога не се подлагат на редукция, макар да не са под ударение, дори в източнобългарските диалекти, където редукцията е много силна, срв. *Желю*, но *Жельо!*, *Кръстю*, но *Кръстьо!*. Същото е и при обръщение със съществителни от среден род, срв. [момичи], но *момиче!*, [кучи], но *куче!*. Така формата с нередуциран вокал, който не е под ударение, може да се разглежда като дистинктивен признак при реализацията на апелативност. Това наблюдение може да се коментира и с оглед на интересната хипотеза на Котова и Янакиев, цитирана в работата на автора, че флексите -е и -о по произход са междуметия, стоящи в постпозиция спрямо имената и постепенно превърнали се във флексия (стр. 106).

Четвъртата глава *Категориален статус на звателната форма. Морфологична категория апелативност* (стр. 111-123) макар и в сбит вид представя в пълнота теоретичните възгледи на автора по темата:

1. В съвременния български език е налице морфологична категория апелативност, основана на бинарната опозиция звателност – незвателност. Категорията е свойствена на съществителните имена наред с категориите род, число и определеност – неопределеност. При прилагателните имена категорията има съгласувателен статус, т.е. това е формална категория.

2. Историческият развой на звателните форми е довел до редуциране на техния формален инвентар, като в съвременния език звателността се сигнализира с флексите -е, -о, -у, -и.

Причина за флективната редукция е намалелият брой на вокалите в съвременния ни език в сравнение със старобългарски.

3. В синтактично отношение звателната форма е или подлог, когато сказуемото се изпълнява от глагол в повелително наклонение, или приложение, ако подлогът е изразен с местоименна форма, или странична дума в изречението (обръщение).

4. В съвременната българска реч е налице „свиване“ на употребата на звателните форми за сметка на незвателните корелати. В този процес се намесва и прагматичен фактор.

5. В историческата еволюция на вокативната грамема огромна роля играе формалният фактор. Тенденцията към отпадането на звателните форми и на звателните флексии е катализирана от историческото намаляване на броя на гласните звукове.

6. За категорията апелативност е характерна така нар. имплицативна реализация на граматичното значение: наличието на граматичното значение за звателност имплицира отсъствие на граматичното значение за определеност; реализацията на граматичното значение за звателност имплицира наличие на граматичното значение за единствено число и отсъствие на значението за множествено число.

В заключение ще изтъкна, че хабилитационният труд на кандидата за професор е зряла творба с висока научна стойност. Тук авторът е реализирал напълно своя научен потенциал, заявен с предишните си трудове. Макар и неголяма по обем тази монография представлява връх в творчеството на Константин Куцаров. Езикът е изключително прецизен, анализите са убедителни, липсват обичайните за предишните му трудове провокативни хипотези и тези. Авторът ни предлага едно иновативно съчинение, което обогатява съвременната българска граматична мисъл.

Струва ми се, че авторът може да продължи наблюденията си по темата и да разгледа морфологичната категория апелативност като ядро на граматична категория със същото наименование, което ще му позволи да обхване всички средства – граматични и неграматични, за изразяване на апелативност в полето на обръщението.

Тъй като вече съм рецензирал неговия капитален труд *Българските лексемни класове и учението за частите на речта* (2022), вж. сп. *Български език*, 2022, № 3, стр. 110-114, и съм дал своята положителна оценка за него, няма да го разглеждам подробно, а само в съкратен вид ще представя неговите основни приноси в теорията и практиката на учението за частите на речта. Според автора частите на речта са 12: дискурсив, съществително име, числително име, прилагателно име, глагол, причастие, наречие, предлог, съюз, частица, детерминатив, междуметие. От „традиционните“ 10 части на речта са отпаднали местоименията, за сметка на това авторът прибавя към списъка нови три части: причастие, детерминатив, дискурсив.

Възгледът му за причастието като отделна част на речта вече е известна на читателя от книгата „Българското причастие“ (2012), както и от някои негови статии. Местоименията не се разглеждат като отделна част на речта и в някои трудове на руските лингвисти, т.е. становището на К. Куцаров не идва на празно място. Въпросът за особеностите на местоименията сред останалите части на речта се повдига и в книгата на Р. Ницолова. По принцип местоименията действително биха могли да „се разпръснат“ сред другите части на речта в зависимост от това, какво заместват или към какво препращат: местоименни съществителни, местоименни прилагателни, местоименни числителни, местоименни наречия. И досега в повечето трудове на българските лингвисти няма единство: местоименните наречия се разглеждат като вид наречия, докато останалите се разглеждат собствено като местоимения. Това противоречие е отстранено в книгата на Р. Ницолова. К. Куцаров постъпва по следния начин: личните местоимения той отделя в самостоятелна част на речта, наречена „дискурсив“, а другите известни видове местоимения отнася към съществителните, прилагателните и наречията. Авторът приема, че за да бъде даден клас от изменяеми пълнозначни думи отделна част на речта, е нужно всички думи от класа да притежават поне една обща граматична категория. В този смисъл местоименията действително не формират хомогенна група. Редните числителни правилно са отнесени към класа на прилагателните. Подобно на Ст. Георгиев К. Куцаров отделя модалните частици към част на речта „детерминативи“, но не намира достатъчно основания за обособяването на така нар. предикативни наречия в част на речта „предикативи“. В този пункт възраженията му не отчитат някои сериозни аргументи, изложени в трудовете на Ю. Маслов, особено Р. Русинов и др. Термините детерминатив и дискурсив на този етап се приемат за работни термини.

Останалите трудове на автора, представени за участие в конкурса, допълват картината с научни търсения и постижения в областта на българската граматика.

Авторът е посочил общо 11 цитирания на трудовете, представени за участие в конкурса. Изпълнил е и преизпълнил минималните изисквания за заемане на длъжността професор.

4. Оценка на личния принос на кандидата

Представените трудове са изцяло сътворени от автора, чийто маниер на писане и творчески иновативен почерк са толкова оригинални, че не могат да бъдат сбъркани с друг.

5. Критични забележки и препоръки

Нямам критични бележки, някои препоръки бяха направени в хода на моето изложение.

6. Лични впечатления

Имам отлични лични впечатления от автора, колегата и човека Константин Куцаров. Познавам почти изцяло неговото научно творчество, следя с интерес изявите му и смятам, че вече напълно е заслужил заемането на длъжността професор. Подобно на други свои колеги от Пловдивския университет и в съответствие с дългогодишните академични традиции той заявява кандидатурата си за професор след защита на голям докторат, една похвална практика, която в последните години поради пропуски в закона поголовно се изкривява.

Заключение

Подкрепям без уговорки кандидатурата на доц. д.н. Константин Иванов Куцаров за професор по 2. Хуманитарни науки, 2.1. Филология (Български език – Съвременен български език) и в този смисъл препоръчвам на научното жури да изготви доклад предложение до Факултетския съвет на Филологическия факултет за осъществяване на избора.

16 април 2024 г.

Рецензент:

Чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров